

DET EUROPÆISKE KONVENT

SEKRETARIATET

Bruxelles, den 26. september 2002 (02.10)
(OR. fr)

CONV 295/02

WG II 10

NOTE

fra: sekretariatet

til: Arbejdsgruppe II

Vedr.: **Kortfattet referat af mødet den 17. september 2002 (formand: kommissær António VITORINO)**

Fjerde møde i Arbejdsgruppen vedrørende Indarbejdelse af Chartret/Tiltrædelse af den Europæiske Menneskerettighedskonvention fandt sted den 17. september 2002, kl. 10-13 og 14.30-18.30, med kommissær António Vitorino som formand.

1. Betingelser for og følger af EF's/EU's tiltrædelse af den europæiske menneskerettighedskonvention (EMK)
 - Foreløbig debat (*se dok. CONV 116/02, afsnit III*)

Som led i den generelle tendens i konventet til at ville give EU status som én enkelt juridisk person gik alle talere ind for, at EU tiltræder den europæiske menneskerettighedskonvention (EMK), eller understregede i hvert fald argumenterne for tiltrædelse. Det blev navnlig påpeget, at tiltrædelse af EMK vil give borgerne samme grad af beskyttelse af de grundlæggende rettigheder, som de allerede har i forhold til medlemsstaterne, og at argumenterne for tiltrædelse vil være endnu stærkere i tilfælde af et bindende charter, fordi det vil bidrage til at sikre en harmonisk udvikling af de to europæiske domstoles retspraksis, samt at tiltrædelsen vil fungere som bindeled mellem det "lille" og det "store" Europa, idet Europarådets politiske betydning på dette område opretholdes.

Et flertal af talerne insisterede på det forhold, at tiltrædelse af EMK ikke bør være et alternativ, men et supplement til indarbejdelse af chartret i traktaterne, idet en sådan tiltrædelse ud over den beskyttelse, som chartret og Domstolen giver, tilføjer den eksterne kontrol, som Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol sikrer. Situationen vil da være analog med retstilstanden i alle medlemsstaterne, der på den ene side sikrer de grundlæggende rettigheder ved deres forfatning og på den anden side har tilsluttet sig den internationale minimumsstandard i EMK.

Der blev imidlertid rejst to spørgsmål, der kræver særlig opmærksomhed i denne forbindelse. Dels lagde flere medlemmer vægt på, at tiltrædelse af EMK ikke bør føre til udvidelse af EU's kompetence på menneskerettighedsområdet. Her var en række talere tilfredse med, at et retsgrundlag i traktaten, der begrænser sig til at bemyndige EU til at tiltræde EMK, ikke vil kunne få sådanne konsekvenser; andre mente, at der i alle tilfælde vil kunne findes tekniske løsninger, der med sikkerhed udelukker dette. Desuden blev det understreget, at en tiltrædelse bør ske med forbehold af de nationale holdninger, der er en følge af, at visse medlemsstater ikke har ratificeret alle protokollerne til EMK eller har taget forbehold med hensyn til konventionen.

Ved afslutningen af den generelle debat (der fortsatte først på eftermiddagen efter høringen af Marc Fischbach, jf. nedenfor) konkluderede formanden, at der er flere forskellige planer i den foreliggende problematik. Konventets opgave begrænser sig til at undersøge spørgsmålet om indførelse i traktaten af en forfatningsmæssig bemyndigelse af EU til at tiltræde EMK. På dette stadium bør det være afklaret, at dette skridt ikke vil føre til kompetenceudvidelse. Desuden bør det sikres, at tiltrædelse og indarbejdelse af chartret som bindende tekst er indbyrdes forenelige; med henblik herpå forekommer det hensigtsmæssigt at opretholde artikel 52, stk. 3, i chartret. Derimod er spørgsmålet om, hvilke tillægsprotokoller til EMK der skal tiltrædes af EU, og hvilke eventuelle forbehold EU vil tage i forbindelse med tiltrædelsen af EMK, ikke af forfatningsmæssig art og bør derfor ikke behandles af konventet; det er derimod Rådet, der til sin tid med enstemmighed skal træffe afgørelse herom på grundlag af bemyndigelsen. Medlemsstaternes nationale forbehold vil under alle omstændigheder forblive intakte i tilfælde af tiltrædelse, da de tilhører den nationale rets virkefelt, medens virkningerne af tiltrædelsen begrænser sig til EU-rettens område.

I den forbindelse stillede formanden sig skeptisk til konstruktionen med "funktionel tiltrædelse" - denne konstruktion blev nævnt af et medlem af gruppen, men blev forkastet af andre (den indebærer forhandling mellem medlemsstaterne og staterne i Europarådet om særprotokoller til EMK og til EF/EU-traktaten, hvorved EU-institutionerne vil blive underlagt Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols kontrol, uden at EF/EU imidlertid selv som juridisk person tiltræder EMK, jf. forklaringen i dok. CONV 116/02, s. 25-26). Formanden understregede, at han ikke ser nogen fordel ved denne konstruktion, der ikke er taget med i betragtning af medlemsstaternes juridiske eksperter i Styringskomitéen for Menneskerettigheder (CDDH) under Europarådet, og som tværtimod - som dommer Fischbach har peget på - kan have ulemper, der især hænger sammen med, at EU ikke deltager i Strasbourg-systemet.

2. Høring af Marc Fischbach, dommer ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol

Gruppen foretog en høring af Marc Fischbach, dommer ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, der udtalte sig på egne vegne. Som svar på spørgsmål fra gruppens medlemmer fremsatte Marc Fischbach bl.a. følgende bemærkninger:

Ifølge Marc Fischbach vil EF's/EU's tiltrædelse af EMK ikke berøre EU-rettens autonomi. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols opgave begrænser sig således til at træffe afgørelse om overholdelsen af de forpligtelser, der følger af EMK. Menneskerettighedsdomstolen fortolker ikke de kontraherende staters nationale ret; den vil derfor heller ikke beskæftige sig med fortolkning af EU-retten, hvor EF-Domstolen fortsat vil have det sidste ord. Som det gælder i forbindelse med de kontraherende staters retsakter, vil Menneskerettighedsdomstolen i tilfælde af overtrædelse af EMK heller ikke have kompetence til at annullere EU's retsakter eller til at foreskrive eller foreslå konkrete foranstaltninger til at rette op på den konstaterede overtrædelse, idet valget af sådanne foranstaltninger udelukkende skal høre under EU's institutioner. Desuden sørger Menneskerettighedsdomstolen for i overensstemmelse med nærhedsprincippet at give de kontraherende parter en passende skønsmargen i forbindelse med anvendelsen af EMK i konkrete sager, hvilket ligeledes vil give den mulighed for at tage hensyn til EU-rettens særegenhed.

Forholdet mellem Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og De Europæiske Fællesskabers Domstol vil således ikke i forbindelse med en tiltrædelse kunne betegnes som et "hierarki" mellem de to europæiske domstole, da hver enkelt domstol kun vil skulle udtale sig på sit eget juridiske område uden at trænge ind på den andens; Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol vil blot optræde som en mere specialiseret retsinstans, der udøver en supplerende ekstern kontrol, som udelukkende vedrører overholdelse af EMK. Dens rolle lader EF-Domstolens autoritet og betydning intakt, ligesom den ikke har taget autoritet og betydning fra de nationale forfatnings- eller højesteretter, der lægger stor vægt på overholdelse af de grundlæggende rettigheder, og som i øvrigt har frihed til at gå ud over den minimumsstandard, der er fastlagt i EMK.

Ifølge Marc Fischbach vil EU's tiltrædelse af EMK, der vil give Domstolen mulighed for at anvende EMK direkte, ligeledes kunne styrke Domstolens rolle i udviklingen af beskyttelsen af de grundlæggende rettigheder i Europa og føre til, at Domstolen får øget indflydelse på Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis.

Selv om det kan forekomme væsentligt at definere EF-Domstolens rolle i en fremtidig EU-forfatningstraktat, ser Marc Fischbach ingen grund til - selv i tilfælde af tiltrædelse af EMK - at give Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol en særlig plads i denne traktat, eftersom Menneskerettighedsdomstolen er en ekstern institution i forhold til EU-retten.

Marc Fischbach erklærede sig tilfreds med den nuværende affattelse af artikel 52, stk. 3, i chartret, og understregede vigtigheden af denne bestemmelse, som var grunden til, at observatørerne fra Europarådet i den tidligere forsamling havde kunnet erklære sig tilfredse med teksten til chartret. Han bekræftede, at de juridiske principper, der fremgår af denne bestemmelse, er tilstrækkeligt klare. Til gengæld vil gennemførelsen heraf ikke være uden problemer; det vil der jo altid være, når det forsøges at sikre en harmonisk udvikling af de to domstoles retspraksis, og sådanne problemer gjorde sig således gældende allerede før chartrets eksistens. Med den gradvise udvidelse af EU's kompetence på områder, der er særligt følsomme med hensyn til de grundlæggende rettigheder, navnlig i tredje søjle, vil disse vanskeligheder imidlertid kunne tage yderligere til.

På baggrund af disse problemer, som allerede kan gøre sig gældende på nuværende tidspunkt, navnlig når EF-Domstolen kommer i den situation, at den skal træffe afgørelse, inden der er opstået en retspraksis vedrørende et givet spørgsmål ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, vil EU's tiltrædelse af den europæiske menneskerettighedskonvention være en slags "sikkerhedsnet", der giver mulighed for at gøre eventuelle forskelle hensyn til retspraksis så små som muligt og afhjælpe problemer i forbindelse hermed. Den løsning vil være så meget desto mere anbefalelsesværdig i tilfælde af en indarbejdelse af chartret i traktaterne, eftersom antallet af sager, der indbringes for EF-Domstolen, og som vedrører grundlæggende rettigheder, må forventes at stige efter tiltrædelse af EMK, hvilket i øvrigt også vil være tilfældet for antallet af sager ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Efter Marc Fischbachs opfattelse bør man imidlertid ikke glemme, at det øgede antal sager og de praktiske problemer, som de kan medføre, jo blot en konsekvens af, at beskyttelsen af de grundlæggende rettigheder bliver styrket. Denne styrkelse - fordi den finder sted gennem en ekstern kontrol - bidrager til at gøre EU's system mere troværdigt.

Ifølge Marc Fischbach ville en tiltrædelse af EMK ikke ændre noget med hensyn til kompetencefordelingen mellem EU og medlemsstaterne. Systemet i Strasbourg kan forventes at betragte kompetencerne som et givent forhold og acceptere den gældende fordeling som et internt spørgsmål, der vedrører EU og medlemsstaterne; EF-Domstolen ville ikke blande sig heri, for dens kompetenceområde er udelukkende EU-retten. For at løse problemet med konkrete sager, der forelægges for Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, og hvor det er uklart, om det er EU eller en af medlemsstaterne, der er ansvarlig for en påstået krænkelse af EMK, henviste Marc Fischbach til en mekanisme med "medsagsøgte", der er udviklet af Europarådets Styringskomité for Menneskerettigheder (CDDH) (se arbejdsdokument nr. 8 fra Antonio Vitorino). I henhold til denne mekanisme ville en sagsøgt medlemsstat have mulighed for at anmode EU om at være part i sagen som "medsagsøgt", hvis den mener, at sagen berører EU's ansvarsområde, og *vice versa*. I tilfælde af krænkelse af EMK vil Menneskerettighedsdomstolens dom blive afsagt over for de to sagsøgte som solidarisk ansvarlige, og uden at der træffes afgørelse om fordelingen af ansvaret mellem de to parter. For så vidt angår domsfuldbyrdelsen ville det ligeledes udelukkende være EU's og medlemsstaternes opgave at fastlægge ansvarsfordelingen mellem EU og den sagsøgte stat.

Marc Fischbach var forbeholden over for forslag om at indføre en henvisnings- eller forelæggelsesprocedure mellem Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og EF-Domstolen, hvad enten det skulle ske som led i tiltrædelse af EMK eller som alternativ hertil. Blandt ulemperne ved sådanne modeller nævnte han navnlig, at ventetiden ville blive betydeligt længere i forbindelse med domsafsigelsen i verserende sager, og at det ville medføre en ubalance mellem EU og medlemsstaterne, hvis højesteretter ikke har mulighed for at belægge sager for Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Marc Fischbach bekræftede endvidere, at der regelmæssigt afholdes uformelle orienterende møder mellem Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og EF-Domstolen, men at han hverken fandt det nødvendigt eller hensigtsmæssigt at indføre høringer mellem de to domstole, hvis formål skulle være at give dem mulighed for at blive enige om eller påvirke hinanden for så vidt angår udfaldet af verserende sager.

På spørgsmålet om, hvorvidt man bør overveje en "funktionel" tiltrædelse" (der indebærer at EU's medlemsstater og de stater, som er medlemmer af Europarådet, indbyrdes forhandler særlige protokoller til EMK og til EF/EU-traktaten, i henhold til hvilke EU's institutioner bliver underlagt Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols kontrol, *uden at EF/EU dog selv tiltræder EMK med egen status som juridisk person*), var Marc Fischbach ikke sikker på fordelene ved en sådan løsning, idet han mente, at den ville give anledning til ulemper og komplikationer, så meget mere som den i høj grad synes at være vanskelig at forene med de principper, der gælder for systemet i Strasbourg, navnlig princippet om kollektiv garanti. Sagen er nemlig den, at hvis EU som sådan ikke er en del af systemet, vil der ikke være nogen dommer ved domstolen, som er valgt for EU, og som "repræsenterer" EU-retten. I menneskerettighedskonventions system er tilstedeværelsen af en "national" dommer imidlertid af afgørende betydning, for den tilfører arbejdet ved domstolen ekspertise med hensyn til den ret, som en indbragt sag vedrører. En sådan ekspertise vil blive endnu vigtigere i tilfælde af EU's tiltrædelse på baggrund af fællesskabsrettens/EU-rettens særlige karakter og behovet for at sikre, at denne ret udvikler sig harmonisk i forhold til EMK. Det forhold, at der ikke er nogen dommer ved domstolen, der er valgt for EU, kan i sig selv medføre et problem for så vidt angår myndighed og legitimitet i forbindelse med de domme, der afsiges mod EU. Hvis der bliver tale om "funktionel" tiltrædelse, vil EU heller ikke være repræsenteret i Ministerkomitéen, når den overvåger domsfuldbyrdelser på trods af, at en sådan repræsentation er nødvendig for udøvelsen af denne funktion, ligesom man i det specifikke tilfælde med Unionen vil kunne trække på EU's repræsentant, når der er behov for også over for Ministerkomitéen at redegøre for EU's begrænsede beføjelser (se foregående punkt).

3. Indarbejdelse af chartret i traktaterne

– gennemgang af visse tekniske tilpasninger i chartrets horisontale bestemmelser

For så vidt angår eventuelle tilpasninger af artikel 51, stk. 1 og 2, er der opnået enighed om at anbefale en række mindre tilpasninger i overensstemmelse med de retningslinjer, der blev skitseret i arbejdsdokument nr. 14 fra Neil MacCormick samt under høringen af Jean-Claude Piris (se dokument 13), således at det kommer til at fremgå utvetydigt, at chartrets indarbejdelse i traktaterne ikke ændrer noget ved kompetencefordelingen mellem EU og medlemsstaterne.

Der er ligeledes enighed om, at der fortsat skal være en henvisningsbestemmelse for så vidt angår alle de rettigheder i chartret, der også er omhandlet i EF-traktaten. Den endelige affattelse af en sådan henvisningsbestemmelse, som for øjeblikket findes i chartrets artikel 52, stk. 2, kan ikke fastlægges på nuværende tidspunkt, for den vil afhænge af arkitekturen af den forfatningstraktat, som konventet skal udarbejde.

For så vidt angår artikel 52, stk. 3, i charteret er der blevet anmodet om, at det i den endelige rapport bliver præciseret, hvordan denne bestemmelse skal forstås, navnlig for så vidt angår forholdet mellem første og andet punktum. I den forbindelse har en række af gruppens medlemmer og formanden i sin konklusion gjort opmærksom på, at selv om det i henhold til artikel 52, stk. 3, i chartret forholder sig således, at rettigheder i chartret, der svarer til rettigheder i EMK har samme betydning og omfang som i konventionen, er det nødvendigt med tilføjelsen i andet punktum i chartrets artikel 52, stk. 3, for at præcisere, at denne bestemmelse ikke er til hinder for, at der kan være et højere beskyttelsesniveau både i EU-retten samt i chartrets bestemmelser, der - selv om de bygger på EMK - er mere vidtgående end konventionen, fordi gældende EU-ret allerede udgør et fremskridt i forhold til EMK (f.eks. artikel 47 og artikel 50 i chartret).

Endelig blev der fremsat en anmodning om, at gruppen bør forsøge at affatte en supplerende bestemmelse, som mangler på nuværende tidspunkt, i chartrets artikel 52, som skulle gælde for de af chartrets artikler, der hverken indgår i traktaterne eller i EMK. Det blev foreslået, at en sådan bestemmelse skulle bygge på EF-Domstolens retspraksis for så vidt angår medlemsstaternes forfatningsmæssige traditioner, og den kunne endvidere lægge større vægt på den sondring, som chartret foretager mellem rettigheder og principper.

Som svar på denne anmodning udtalte nogle medlemmer, at de generelt er rede til at undersøge mulighederne for at finde en løsning med hensyn til forholdet mellem chartret og medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner, men en række andre talere var ikke overbevist om, at der er et hul i de horisontale bestemmelser, da de mener, at chartret er klarere, end kilderne til de forfatningsmæssige traditioner vil kunne været det, at en henvisningsbestemmelse ikke vil være mulig, da der ikke findes nogen anden referencetekst end chartret, der samler de fælles forfatningsmæssige traditioner, og at det ikke vil være acceptabelt at ændre chartrets indhold ved at indsætte en supplerende horisontal bestemmelse. Formanden afsluttede dette punkt ved at give udtryk for, at han vil gøre, hvad han kan for at finde en løsning. Han understregede dog, at man ikke kan gå imod Domstolens nuværende praksis, som dommer Vassilios Skouris har beskrevet, og hvor Domstolen frit lader sig inspirere af de fælles forfatningsmæssige traditioner og nægter blot at tage den mindste fællesnævner. Han tilføjede, at der også må tages hensyn til de grundlæggende rettigheder, der bygger på andre kilder, f.eks. andre juridiske instrumenter, og at den forudgående forsamling havde besluttet ikke at fastsætte detaljerede bestemmelser om de juridiske konsekvenser af den forskel mellem rettigheder og principper, der klart fremgår af chartret, men at overlade dette til retspraksis.

Nogle medlemmer så gerne, at det af gruppens rapport også kommer til at fremgå, at det vil være nyttigt at understrege betydningen af præsidiets forklaringer til teksten til chartret i forbindelse med en eventuel indarbejdelse af dette charter.

4. Høring af Vassilios Skouris, dommer ved EF-Domstolen

I sin indledende redegørelse (jf. WD nr. 19) og som svar på spørgsmål fra gruppens medlemmer gjorde Vassilios Skouris - der udtalte på egne vegne og forklarede, at Domstolen havde drøftet de spørgsmål, der optager gruppen, men ikke havde fastlagt nogen officiel holdning på dette stadium - bl.a. følgende bemærkninger:

Ifølge Vassilios Skouris vil en indarbejdelse af chartret ikke kunne ændre kompetencefordelingen mellem EU og medlemsstaterne, hvis man sørger for en passende tilpasning af de horisontale bestemmelser i artikel 51, stk. 2, og artikel 52, stk. 2, i chartret, sådan som gruppen har foreslået det.

Vassilios Skouris gjorde opmærksom på, at Domstolen *de lege lata* for nylig har fastslået, at det nuværende retsmiddelsystem er i overensstemmelse med generelle retsprincipper med hensyn til kontrollen med lovligheden af institutionernes retsakter. Han tilføjede, at man *de lege ferenda* kunne overveje en ændring af det nuværende system. Efter dommerens opfattelse vil indførelse af en "Verfassungsbeschwerde" (klage til forfatningsdomstolen) på fællesskabsplan ikke være den mest egnede løsning; det vil heller ikke være ønskeligt, at privatpersoner kun skal have mulighed for at gøre indsigelse imod en retsakt, når der ikke er noget passende retsmiddel på nationalt plan. Hvis man vil overveje en ændring, skulle det snarere være i artikel 230, stk. 4, i TEF, hvis strenge bestemmelser har givet anledning til kritik, end i artikel 234 i TEF i betragtning af, at systemet med præjudiciel forelæggelse fungerer tilfredsstillende. Dommeren understregede desuden, at Den Europæiske Ombudsmand ganske vist varetager en yderst respekteret funktion, men at han ikke er nogen retsinstans og altså næppe vil kunne udøve nogen "filterfunktion" ved forelæggelsen af individuelle sager for Domstolen. Endelig mente Vassilios Skouris, at det vil være ønskeligt, at betingelserne for Domstolens kontrol er ens i forbindelse med institutionernes retsakter uanset emne, og at det i tilfælde af et bindende charter eller en tiltrædelse af EMK ikke vil være nemt at acceptere, at den begrænsede domstolskontrol, der gælder i forbindelse med søjle 3, opretholdes, samtidig med at han dog understregede, at det ikke tilkommer ham som dommer at forelægge den forfatningsgivende instans forslag om dette spørgsmål.

Vassilios Skouris bekræftede, at en tiltrædelse af EMK ikke generelt vil være i strid med fællesskabsrettens autonomi. Hvis Domstolen efter tiltrædelsen skulle miste sit monopol på at træffe afgørelse om, hvorvidt en fællesskabsretsakt krænker EMK eller ej, er det ikke noget, han ville tage anstød af. Vassilios Skouris mente, at den fortolkning, der af og til gives af Domstolens udtalelse nr. 2/94, er en misforståelse; Domstolen vil ikke få noget problem med den eksterne kontrol, som en tiltrædelse af EMK vil indebære.

Vassilios Skouris udtalte, at EF's/EU's tiltrædelse af EMK efter hans opfattelse ikke vil få indflydelse på kompetencefordelingen mellem EF/EU og medlemsstaterne, hvis det retsgrundlag, der skal etableres i den sammenhæng, begrænses til kun at løse tiltrædelsesproblemet. Domstolen i Strasbourg vil efter hans mening efter en tiltrædelse ikke skulle træffe afgørelse om andre spørgsmål i fællesskabsretten som f.eks. dem, der vedrører kompetencefordelingen; han henviste til de tekniske løsninger, der er foreslået for at undgå en sådan situation.

Ifølge Vassilios Skouris skal man ikke overvurdere risikoen for en eventuel uoverensstemmelse mellem de afgørelser, som de to europæiske domstole træffer, da Domstolen altid har været og fortsat vil være meget opmærksom på Strasbourg-domstolens retspraksis. Vassilios Skouris vil derfor ikke anbefale, at der i traktaten fastsættes bestemmelser om de to domstoles respektive roller, eller at der fastsættes bestemmelser om forholdet mellem de to, selv i tilfælde af en indarbejdelse af chartret; Vassilios Skouris var imod, at der indføres bestemmelser om Domstolens eventuelle henvisning af en sag til domstolen i Strasbourg, da det vil komplicere proceduren ved Domstolen og gøre den unødigt tung.

Vassilios Skouris bekræftede, at Domstolen ved fastlæggelsen af de generelle retsprinsipper i forbindelse med grundlæggende rettigheder tager udgangspunkt i de forfatningsmæssige traditioner, der er fælles for medlemsstaterne. Han understregede, at de fælles forfatningsmæssige traditioner ikke er nogen direkte kilde for fællesskabsretten og er derfor ikke bindende for Domstolen som sådanne; de er snarere en inspirationskilde. Der er således ikke tale om, at Domstolen mekanisk tager eller i fællesskabsretten inkorporerer den mindste fællesnævner for medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner, men at den lader sig inspirere af dem og ser mere frit på dem ved fastlæggelsen af niveauet for en passende beskyttelse af fællesskabsretten. Hvis chartret indarbejdes, mente Vassilios Skouris, at man ikke længere vil skulle anvende de generelle principper og dermed de fælles forfatningsmæssige traditioner som kilde på linje med og svarende til de grundlæggende rettigheder, men kun som subsidiær og komplementær kilde, og så vil Domstolen kun skulle henvise hertil for at løse et eventuelt problem med huller i charterteksten.

Vassilios Skouris mente, at hvis chartrets artikel 52, stk. 3, indarbejdes i traktaten, vil det bekræfte Domstolens nuværende praksis med at følge Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols fortolkning af EMK og ikke føre til en ændring af denne tilfredsstillende praksis fra Domstolens side. Artikel 52, stk. 2, i chartret indebærer ifølge Vassilios Skouris principielt, at rettigheder, der er nedfældet i EF-traktaten og gentaget i chartret, vil være underlagt bestemmelserne i EF-traktaten som *lex specialis*, og at den nuværende retspraksis for disse rettigheder fortsat gælder. På det generelle spørgsmål om, hvorvidt chartret er affattet tilstrækkelig klart, svarede Vassilios Skouris, at "man altid vil kunne gøre det bedre", men at han vil kunne leve med den nuværende chartertekst, og at han, selv om den nuværende situation ganske vist klart giver Domstolen større frihed, personligt vil føle sig bedre tilpas ved at arbejde med nogle nedskrevne normative rammer for de grundlæggende rettigheder, sådan som de findes i chartret.